

Dominika JACH ¹

WYBRANE ZAGADNIENIA Z ZAKRESU BEZPIECZEŃSTWA KULTUROWEGO

Słowa kluczowe: bezpieczeństwo kulturowe, kultura, zagrożenia bezpieczeństwa kulturowego, edukacja kulturowa

STRESZCZENIE

Tematem artykułu jest problematyka bezpieczeństwa kulturowego rozpatrywana w ujęciu ogólnym. Głównym powodem poruszenia kwestii bezpieczeństwa kulturowego i podkreślenia istoty konieczności podjęcia debaty w zakresie bezpieczeństwa kulturowego, jest niedobór wiedzy w danym obszarze. Ponadto, artykuł ma na celu zwrócenie uwagi na zagadnienie związane z edukacją kulturową.

Treść publikacji rozpoczyna się próbą zdefiniowania terminu „kultura” poprzez ukazanie wybranych definicji kultury. Następnie, podjęto próby wyjaśnienia pojęcia bezpieczeństwa kulturowego. Kolejny rozdział artykułu wyszczególnia komponenty bezpieczeństwa kulturowego i ukazuje je w świetle współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego. Ponadto, w artykule przedstawiono akty prawne dotyczące bezpieczeństwa kulturowego oraz zaakcentowano kwestie edukacji kulturowej w kontekście współczesnych zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego. Analiza zasadniczych treści dostępnej literatury pozwala w ostatniej części publikacji przedstawić konkluzje i wnioski dotyczące podjętej tematyki.

Wprowadzenie

Kultura jest integralną częścią każdego społeczeństwa i współczesnej cywilizacji. Jej różnorodność pozwala na przyporządkowanie kultury do wielu sfer życia,

---

¹ Wydział Bezpieczeństwa Narodowego Akademii Sztuki Wojennej

w tym także do bezpieczeństwa. Tematyka ta, nie jest powszechnie podejmowana, a stosunkowo nowemu pojęciu bezpieczeństwa kulturowego, nie poświęca się nadmiernej uwagi. W polskim ustawodawstwie² kultura pojawia się w kontekście „tożsamości narodowej”, „dóbr kultury” oraz „narodowego dziedzictwa kulturalnego”, brakuje natomiast usystematyzowanego odniesienia do bezpieczeństwa kulturowego. W dobie dzisiejszych, dynamicznych zmian, temat bezpieczeństwa kulturowego powinien być szczególnie podejmowany w kontekście intelektualnym, społecznym, symbolicznym i duchowym, a nie tylko materialnym. Nasilające się przemiany społeczne, w tym intensywne migracje ludności z państw ogarniętych konfliktami, obligują do podjęcia debaty na temat znaczenia kultury w kontekście bezpieczeństwa, zarówno narodowego jak i międzynarodowego.

Zaawansowany rozwój technologiczny, intensywne przemiany w procesach społecznych oraz szeroko pojmowana ogólnodostępność w postaci informacji, komunikacji, a także możliwości stosunkowo swobodnego migrowania po świecie, przyczyniają się do płynnego przemieszczania się przedstawicieli różnych kultur. Wraz z przybywaniem ludności do danego państwa dochodzi jednocześnie do napływu obcej i często nieznannej kultury. Wskutek zetknięcia się dwóch różnych kultur reprezentowanych przez przedstawicieli różnych cywilizacji i wyrażanych poprzez etniczność, język, symbole, religię, wartości, normy społeczne, wzorce zachowań, a także wszechobecne media, może dojść do konfliktu w obszarze kulturowym. Z tego też powodu, dokładne poznanie i zrozumienie różnic kulturowych między cywilizacjami umożliwi nie tylko zminimalizowanie efektów zderzenia kultur, ale przede wszystkim stanowi kluczowe ogniwo w procesie zapewniania bezpieczeństwa kulturowego państwa. Amerykański politolog Samuel Huntington w książce pt. *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, przedstawia cywilizację jako pewną tożsamość kulturową i podkreśla, że „cywilizacja jest kulturą w szerszym tego słowa znaczeniu i stanowi ona największą jednostkę kulturową”³. Zwraca on również uwagę, iż konflikty w przyszłości tworzyć się będą nie między poszczególnymi państwami, ale pojawiać się będą właśnie pomiędzy cywilizacjami, a ich źródłami będą różnice kulturowe dzielące poszczególne cywilizacje⁴. Podkreśla on, iż różnice zarówno historyczne, językowe, kulturowe, a co ważniejsze, religijne pomiędzy cywilizacjami, są głęboko zakorzenione w świadomości narodów, a odrębność kulturowa jest przyczyną konfliktów i wojen. Ponadto, różnice te, przez

---

² Zob. np. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.* (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).

³ S. Huntington, *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, przeł. H. Jankowska, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 2008, s. 48–50.

⁴ S. Huntington, *The Clash of Civilizations?*, „Foreign Affairs” 1993, nr 3, s. 25–27.

wieki tworzone przez ludzkość, nie znikną w niedalekiej przyszłości, ponieważ są rdzenne i znacznie bardziej fundamentalne niż ideologie i systemy polityczne. Tym samym cechy i różnice kulturowe są znacznie mniej podatne na zmiany⁵. Według Huntingtona, to właśnie wspólnota cech kulturowych rozumiana jako tożsamość kulturowa stanowi czynnik decydujący o wojnie lub pokoju. Co więcej, Huntington, zauważa także, iż wraz z załamaniem się komunizmu, kultura zajęła miejsce ideologii stając się magnesem, który zarówno przyciąga jak i odpycha⁶. Porównanie to, bez wątplenia obrazuje jak fundamentalna jest dla cywilizacji kultura.

Niniejsza publikacja podejmuje próbę przybliżenia tematyki bezpieczeństwa kulturowego oraz umiejscowienia szeroko pojmowanej kultury w przestrzeni bezpieczeństwa państwa. Ponadto, artykuł ma na celu omówienie współczesnych warunkowań bezpieczeństwa kulturowego oraz wskazanie potencjalnych zagrożeń. Dodatkowo, zamierzeniem poniższego artykułu jest skłonienie odbiorców do podjęcia debaty na temat kwestii edukacji kulturowej ukierunkowanej na stworzenie warunków bezpiecznego kulturowo państwa.

Problemem naukowym poruszonym w niniejszej publikacji jest tematyka bezpieczeństwa kulturowego. Analiza dostępnej literatury oraz materiałów naukowych pozostawia niedosyt wiedzy w zakresie tej problematyki. Dodatkowo, dynamiczne przemiany społeczno-kulturowe na arenie międzynarodowej skłaniają do systematycznego aktualizowania listy zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego. W kontekście zagrożeń istotne wydaje się także umiejscowienie bezpieczeństwa kulturowego w polskim systemie prawnym. Przedstawiony problem naukowy postanowiono rozwiązać przez udzielenie odpowiedzi na następujące pytania badawcze:

- Czym jest kultura oraz bezpieczeństwo kulturowe?
- Jakie można wyróżnić współczesne zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego?
- Jakie miejsce w polskim prawodawstwie i w przestrzeni bezpieczeństwa państwa zajmuje bezpieczeństwo kulturowe?

Poszukiwanie odpowiedzi na powyższe pytania jest możliwe dzięki przeglądowi dostępnych definicji terminu „kultura” oraz „bezpieczeństwo kulturowe”, a także dzięki analizie dostępnej literatury, zarówno polskiej jak i światowej. Dodatkowo, wykaz aktów prawnych w polskim ustawodawstwie umożliwi podjęcie próby umiejscowienia bezpieczeństwa kulturowego w przestrzeni bezpieczeństwa państwa.

---

⁵ Tamże, s. 27.

⁶ S. Huntington, *Zderzenie cywilizacji...*, s. 204–209, 223.

Definicje kultury

Kultura jest pojęciem kompleksowym i wieloznacznym. Jej pojmowanie różni się w zależności od poglądu prezentowanego przez przedstawicieli poszczególnych dyscyplin naukowych. Kulturę można postrzegać przez pryzmat antropologii, bezpieczeństwa, biologii, filozofii, historii, religii, a także socjologii. Jak trudnym do sprecyzowania terminem jest kultura podkreślał w XVIII wieku niemiecki filozof Johann Gottfried Herder: „nie ma nic bardziej nieokreślonego niż słowo kultura”⁷. Niemniej jednak, na przestrzeni wieków podejmowano liczne próby zdefiniowania pojęcia kultury. Dwaj amerykańscy antropologowie, Alfred Louis Kroeber i Clyde Kluckhohn, doliczyli się w swojej rozprawie z 1952 roku aż 164 definicji kultury⁸.

Kultura swój źródłosłów wywodzi z łacińskiego słowa „*cultus*”, oznaczającego cześć, kultywowanie, pielęgnowanie. Początkowo odnosiło się ono do hołdu składanego starożytnym greckim boginiom urodzaju, roli i zboża – Demeter i Persefonie oraz wiązało się ono z uprawą pól⁹. Z biegiem czasu, pojęcie kultury zaczęło nabierać wymiaru metaforycznego. Pierwszym, który nadał kulturze nowe znaczenie w postaci „*cultura animi*”, oznaczającym kulturę duszy, był rzymski filozof Marek Tulliusz Cynceron. Utożsamiał on kulturę z pielęgnowaniem wyższych idei, wytworów ducha i wartości duchowych, nadając tym samym kulturze wymiar niematerialny¹⁰. Nową wartość kulturze nadał w XVII wieku niemiecki teoretyk prawa i historyk Samuel von Pufendorf, który w swoich dziełach opisywał kulturę, jako „wszelkie wynalazki wprowadzone przez człowieka, zwłaszcza instytucje społeczne, a także ubranie, język, wiedzę, moralność kierowaną przez rozum i obyczaje”¹¹. W kolejnych stuleciach popularyzatorzy kultury starali się ukazać nowe oblicza kultury. Do uniwersalizacji pojęcia kultury przyczynił się bez wątpienia Johann Gottfried Herder, który postrzegał kulturę, jako „wykwit indywidualnego i społecznego życia prawdziwie ludzkiego”¹². Interesujący punkt widzenia kultury zaprezentował XIX-wieczny poeta i krytyk kulturowy Matthew Arnold, będący przedstawicielem literacko-romantycznej tradycji pojmowania kultury. W jego przekonaniu kultu-

---

⁷ J.G. Herder, *Przedmowa do Myśli o filozofii dziejów*, przełożył J. Galecki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1962, s. 4.

⁸ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2004, s. 8.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże.

¹¹ A. Kłosowska, *Kultura Masowa*, PWN, Warszawa 2005, s. 13.

¹² Zob. J.G. Herder, *Myśli o filozofii dziejów*, przeł. J. Galecki, PWN, Warszawa 1962, s. 387–390.

ra obejmowała „wszystko, co najlepsze, co zostało pomyślane i powiedziane na świecie”¹³. Koncepcja ta wywarła istotny wpływ na dalsze postrzeganie kultury, a także znalazła swoje miejsce w dyskusjach nad jej istotą. Takiemu ujęciu pojmowania kultury przeciwstawiał się niejako angielski antropolog Edward Burnett Tylor. W swoim dziele z 1871 roku, Tylor przedstawił pogląd, iż „kultura stanowi złożoną całość, która utożsamiana z cywilizacją, obejmuje wiedzę, wierzenia, sztukę, moralność, prawa, obyczaje oraz inne zdolności i nawyki nabyte przez ludzi, jako członków społeczeństwa”¹⁴. Od tego czasu powstało wiele publikacji dążących do usystematyzowania pojęcia kultury, z których najobszerniejszą pracą stanowi opracowanie autorstwa Kroebera i Kluckhohna. Współcześni teoretycy kultury najczęściej wskazują na siedem różnych aspektów uwzględnianych przy definiowaniu kultury. Należą do nich aspekty takie, jak: opisowo-wyliczający, historyczny, normatywny, psychologiczny, strukturalny, genetyczny oraz ogólnoopisowy, będący aspektem dominującym¹⁵.

Definicje opisowo-wyliczające koncentrują się na wyszczególnieniu dziedzin ludzkiej działalności zaliczających się do obszaru kultury. Charakteryzują się one odniesieniem do materialnego i niematerialnego dorobku ludzkości¹⁶.

Definicje historyczne mają związek z tradycjami tworzącymi kulturę, głównie przez przekazywanie dotychczasowego dorobku i dziedziczenie¹⁷.

Definicje normatywne znajdują swoje odzwierciedlenie w zachowaniach ludzkich, identyfikowanych ze „stylem życia” poszczególnych przedstawicieli danej kultury¹⁸.

Ujęcie psychologiczne odnosi się do mechanizmów psychicznych tworzenia się kultury. W ujęciu tym, konstytuowanie się kultury znajduje swoje źródła w ludzkiej kreatywności i odbywa się głównie dzięki procesowi uczenia się i tworzenia nawyków¹⁹.

Definicje strukturalne kładą nacisk na całościowy charakter poszczególnych kultur i ich wzajemne wewnętrzne powiązania²⁰.

---

¹³ A. Kłoskowska, dz. cyt. s. 20.

¹⁴ E.B. Tylor, *Cywilizacja pierwotna, Badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów*, t. 1, przeł. Z.A. Kowerska, PWN, Warszawa 1996, s. 15.

¹⁵ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 9.

¹⁶ A. Kłoskowska, dz. cyt., s. 21.

¹⁷ Tamże, s. 22.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ Tamże.

²⁰ Tamże.

Definicje genetyczne zwracają uwagę na „wyjaśnienie pochodzenia kultury, jej przeciwstawienie naturze, na jej charakter jako produkt społecznego współżycia ludzi”²¹.

Definicje ogólnopisowe przedstawiają charakterystyczne cechy kultury, omawiają sposoby jej powstawania i ewolucji. Definicje te formułowane są głównie w celach naukowych i praktycznych²².

Definicja zawarta w Encyklopedii Powszechnej PWN opisuje kulturę jako: „ogół zasad, reguł i sposobów ludzkiego działania, wytworów ludzkiej pracy oraz twórczości stanowiący zbiorowy dorobek społeczeństw ludzkich, powstający na gruncie swoistych biologicznych i społecznych cech człowieka i warunków jego bytu, a rozwijający się i przekształcający w procesie historycznym”²³.

Podsumowując, kulturę najprościej można określić jako „całościowy materialnego i duchowego dorobku ludzkiej zbiorowości (narodu, grupy etnicznej) gromadzony, utrwalony oraz wzbogacony w ciągu dziejów i przekazywany kolejnym pokoleniom”²⁴.

Analizując przytoczone definicje kultury, można przyjąć, iż na kulturę składają się dwa, wzajemnie na siebie wpływające i oddziałujące komponenty: kultura niematerialna, symboliczna, w skład której wchodzi między innymi wartości duchowe, ideologie, nauka i wiedza, normy społeczne i moralne, język, literatura i sztuka, wierzenia, obyczaje i tradycje, oraz kultura materialna, która ukazuje całościowy wytwór i dorobek ludzkości.

Powyższy przegląd definicji kultury stanowi jedynie znikome odzwierciedlenie podejmowanych już od czasów starożytnych, prób wyjaśnienia pojęcia kultury. Wysiłki te podejmowane na przestrzeni wieków przez teoretyków i krytyków kultury, dążą przede wszystkim do usystematyzowania aspektów i czynników kulturowych. Cechą wspólną jest kształtowanie się kultury zarówno w wymiarze jednostkowym jak i dotyczącym całych grup społecznych, narodów i cywilizacji. Formowanie się kultury w poszczególnych grupach społecznych, a także poczucie tożsamości narodowej stanowi jeden z fundamentalnych czynników gwarantujących stabilność i spójność społeczeństwa, co jednocześnie zapewnia trwanie państwa. Realizacja działań z zakresu kultury buduje ład i zapewnia bezpieczeństwo kulturowe, będące jednym z obszarów bezpieczeństwa narodowego państwa.

---

²¹ Tamże.

²² J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 10.

²³ *Encyklopedia Powszechna*, t. 2, PWN, Warszawa 1974, s. 640.

²⁴ A. Włodkowska, *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa*, red. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Oficyna Wydawnicza ASPRA JR, Warszawa 2009, s. 1.

Aspekty pojęciowe bezpieczeństwa kulturowego

Związek kultury z bezpieczeństwem istnieje od wieków, co potwierdza sama historia. Dzięki rozwojowi kultury i przekazywaniu jej wartości oraz idei z pokolenia na pokolenia, tworzyły i rozwijały się cywilizacje. Z drugiej jednak strony, różnice na tle kulturowym były od zawsze źródłem sporów i konfliktów, co w konsekwencji niejednokrotnie skutkowało najazdami zbrojnymi oraz doprowadzało do wybuchu wojen. Pomimo, iż związek kultury z bezpieczeństwem istnieje od dawna, to problematyka ta postrzegana w kategorii bezpieczeństwa kulturowego pojawia się w literaturze stosunkowo od niedawna.

Pojęcie „bezpieczeństwo kulturowe” pojawiło się po raz pierwszy w 1916 roku. Przez lata dwudzieste i trzydzieste ubiegłego stulecia termin ten był dość często używany, a apogeum zainteresowania tą tematyką nastąpiło w 1944 roku. Przez kolejne lata zaprzestano podejmowania problematyki bezpieczeństwa kulturowego, aż do roku 2000, kiedy to określenie „bezpieczeństwo kulturowe” zaczęło się spotykać z coraz większym zainteresowaniem świata nauki²⁵.

Od tego czasu, przy okazji różnych wydarzeń historycznych i przemian społecznych zaczęto bliżej przyglądać się kwestiom bezpieczeństwa w obszarze kultury. Współcześni teoretycy i badacze bezpieczeństwa klasyfikują bezpieczeństwo kulturowe w kategorii przedmiotowej bezpieczeństwa obok bezpieczeństwa politycznego, wojskowego, gospodarczego, społecznego, ideologicznego, ekologicznego i informacyjnego²⁶. Bezpieczeństwo kulturowe jest jednak pojęciem o szerokim znaczeniu i swoim zakresem obejmuje zarówno kwestie materialne, takie jak ochrona dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, a także aspekty niematerialne, takie jak wartości kultury duchowej czy symbolicznej.

W związku z wielopłaszczyznowością bezpieczeństwa kulturowego, na przestrzeni ostatnich dekad podejmowano wiele prób jego zdefiniowania i usystematyzowania. Jedną z definicji przedstawiła Grażyna Michałowska, dla której „bezpieczeństwo kulturowe w wymiarze narodowym oznacza warunki, w których społeczeństwo może utrzymywać i pielęgnować wartości decydujące o jego tożsamości, a jednocześnie swobodnie czerpać z doświadczeń i osiągnięć innych narodów”²⁷.

---

²⁵ E. Nemeth, *What is “Cultural Security?”*, <http://culturalsecurity.blogspot.com/2013/04/what-is-cultural-security>, April 13, 2013 [dostęp: 2.02.2018].

²⁶ *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wyd. 6, AON, Warszawa 2008, s. 15.

²⁷ G. Michałowska, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Scholar, Warszawa 1997, s. 132.

Definicję tę rozszerzył w swojej pracy Waldemar Kitler, który podkreśla, iż znaczącym komponentem bezpieczeństwa kulturowego jest jednocześnie przeciwdziałanie wpływom obcym, które przyczyniają się do osłabiania spójności wewnętrznej państwa²⁸. Podobny punkt widzenia prezentuje Tadeusz Jemioło, dla którego bezpieczeństwo kulturowe to „zdolność państwa do pomnażania dotychczasowego dorobku kulturalnego oraz obrony przed niepożądanym wpływem innych kultur”²⁹. Andrzej Dawidczyk definiuje bezpieczeństwo kulturowe jako „konieczność zapewnienia ochrony tożsamości narodowej, przeciwdziałanie zagrożeniom dla kultury (w związku z napływem obcych wartości z innych kręgów kulturowych), religii, języka”³⁰. Jan Czaja określa z kolei bezpieczeństwo kulturowe jako „zdolność państwa do ochrony tożsamości kulturowej, dóbr kultury i dziedzictwa narodowego, w warunkach otwarcia na świat, umożliwiających rozwój kultury poprzez internalizację wartości niesprzecznych z własną tożsamością”³¹. Dla Jarosława Walczaka bezpieczeństwo kulturowe odnosi się do sfery społecznej i publicznej. Opisuje on bezpieczeństwo kulturowe jako stan, w którym dane społeczeństwo może kultywować własne wartości i kształtować swoją tożsamość narodową, przy jednoczesnym czerpaniu wzorców z innych narodów. Bezpieczeństwo kulturowe jest tym samym postrzegane jako zbiór zasad, warunków oraz różnorodnych mechanizmów, które gwarantują danej grupie etnicznej bezpieczeństwo, niezagrożony rozwój własnej tożsamości narodowej oraz tolerancje³². Rozpatrując kwestie bezpieczeństwa kulturowego, należy również uwypuklić jego aspekt międzynarodowy. W ujęciu międzynarodowym, za bezpieczeństwo kulturowe można uznać „zespół norm, warunków i mechanizmów międzynarodowych, które zapewniają grupom społecznym (narodom, grupom etnicznym, religijnym) i jednostkom poczucie pewności niezagrożonego rozwoju ich tożsamości oraz jej przetrwania, w oparciu o aktywną współpracę, kooperację i wzajemną tolerancję”³³.

---

²⁸ Zob. W. Kitler, *Bezpieczeństwo Narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, AON, Warszawa 2011, s. 53.

²⁹ T. Jemioło, *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji i procesów społecznych*, [w:] *Kultura narodowa w kształtowaniu świadomości obronnej społeczeństwa i bezpieczeństwa państwa*, „Zeszyt Problemy TWO”, Warszawa 2001, s. 20.

³⁰ A. Dawidczyk, *Nowe Wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, AON, Warszawa 2001, s. 16.

³¹ J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 26.

³² J. Walczak, *Legal status of national minorities in the Republic of Poland against the backdrop of cultural security*, „Political Sciences” 2015, wyd. 18, nr 2, s. 178.

³³ Cyt. za: A. Włodkowska, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 7.

Również międzynarodowi przedstawiciele świata nauki zwracają uwagę na kwestie bezpieczeństwa kulturowego i jego roli w dzisiejszym świecie. Erik Nemeth, niezależny amerykański naukowiec, podkreśla, iż definicja bezpieczeństwa kulturowego kształtuje się w zależności od tego, pod jakim kątem bezpieczeństwo kulturowe jest analizowane. Jeśli na bezpieczeństwo kulturowe spojrzeć się z perspektywy kultury, to wówczas termin ten oznaczać będzie ochronę dziedzictwa narodowego i wartości narodowych danych grup społecznych, społeczności lub narodu. Z kolei z perspektywy bezpieczeństwa, termin bezpieczeństwo kulturowe odnosić się będzie do znaczenia i roli kultury w bezpieczeństwie narodowym, regionalnym lub międzynarodowym³⁴. Dla Amerykanów bezpieczeństwo kulturowe wiąże się ze zdolnością społeczeństwa do ochrony jego unikalnego charakteru w zmieniających się warunkach, poprzez kształtowanie tożsamości narodowej oraz pielęgnowanie wartości narodowych³⁵. Bezpieczne kulturowo państwo to zatem takie państwo, które zapewnia swoim mieszkańcom prawo do życia, wolności, osiągania szczęścia, wspólnego dobra, sprawiedliwości, równości, różnorodności, prawdy, patriotyzmu oraz suwerenności³⁶.

Ponadto, co ciekawe, w amerykańskiej literaturze przedmiotu, termin „bezpieczeństwo kulturowe” jest często omawiany w kontekście kompetencji kulturowych i międzykulturowych³⁷. Temat kompetencji kulturowych jest często podejmowany w odniesieniu do rozmów na temat amerykańskiego systemu zdrowia i adresuje kwestie związane ze zwalczaniem nierówności w amerykańskiej służbie zdrowia. Trafnym przykładem ilustrującym owe zjawisko jest sytuacja przedstawicieli mniejszości narodowych, a przede wszystkim rdzennych mieszkańców Ameryki Północnej. Dla Indian mieszkających na terenie Stanów Zjednoczonych dwoma fundamentalnymi wartościami są równowaga i szacunek. Owe wartości są nierozłączną częścią ich kultury. W czasach, gdy medycyna rozwija się w zawrotnym tempie, wyzwaniem dla lekarzy oraz pozostałych przedstawicieli służby zdrowia staje się zapewnienie najlepszej jakościowo opieki medycznej rdzennym mieszkańcom Ameryki, z jednoczesnym poszanowaniem ich wartości kulturowych. Coraz

---

³⁴ E. Nemeth, dz. cyt.; por. J. Czaja, *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013, s. 193.

³⁵ J. Czaja, *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa...*, s. 193.

³⁶ *Amerykańska Deklaracja Niepodległości*, <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript> [dostęp: 29.01.2018], *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki*, <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> [dostęp: 1.29.2018].

³⁷ C. Jongen, J. McCalma, R. Bainbridge, A. Clifford, *Cultural Competence in Health: a review of the evidence*, Springer Briefs in Public Health, October 2017 (published in 2018), s. 3.

powszechniejsze staje się zapotrzebowanie na bezpieczną kulturowo opiekę zdrowotną dla mniejszości narodowych, w szczególności dla populacji rdzennych Amerykanów, gdyż według statystyk, stan zdrowia ludności rdzennej plasuje się poniżej średniej krajowej. Wynika to przede wszystkim z negatywnych doświadczeń Indian ze służbą zdrowia. Dostawcy usług medycznych często bowiem nie mają odpowiedniego przygotowania z zakresu kompetencji kulturowych, co w konsekwencji powoduje niechęć rdzennych mieszkańców do odwiedzania ośrodków zdrowia, wywołuje w nich poczucie zagrożenia, braku szacunku, co w następstwie prowadzi do alienacji społecznej³⁸. Podobna sytuacja ma również miejsce w Kanadzie oraz Australii, gdzie tematyka bezpieczeństwa kulturowego jest nierzadko podejmowana w kontekście ludności rdzennej tych krajów.

W Chinach z kolei, agencje rządowe wymieniają zagrożenia kulturowe jako jedne z ważniejszych zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa. Dominująca i wszechobecna „kultura Zachodu”, która według przedstawicieli politycznych, narzuca swoje wartości światu, sprawia, iż Chinom coraz trudniej jest bronić swoich wartości narodowych. W konsekwencji, kultura promowana głównie przez Stany Zjednoczone skutkuje zacieraniem się tradycyjnych wartości narodowych wśród młodych Chińczyków, co zagraża tym samym ich bezpieczeństwu kulturowemu³⁹.

Bezpieczeństwo kulturowe w Afryce jest ściśle związane ze zjawiskiem globalizacji. Afryka, kontynent dotknięty kolonializmem i imperializmem, do dzisiaj mierzy się z kulturowymi skutkami podbojów. Tyler Cowen, autor Kreatywnej Destrukcji, zauważa, iż kolonializm utorał drogę współczesnej globalizacji i pozostawił on państwa skolonizowane w kulturowej dezorientacji, czyniąc je tym samym podatnymi na inwazję obcych kultur. Skolonizowane kraje Afryki utraciły w pewnym stopniu swoją rdzenną kulturę, co skutkuje tym, iż są bardziej skłonne do przyjęcia kultury zagranicznej⁴⁰.

Wymienione definicje oraz przykłady interpretacji bezpieczeństwa kulturowego, ukazują jedynie wąski zakres omawianej problematyki. Bez wątplenia można stwierdzić natomiast, iż definicja bezpieczeństwa kulturowego będzie się różnić w zależności od danego państwa. Wynika to przede wszystkim z faktu, iż każde państwo i naród posiadają unikalny zbiór cech demograficznych, geograficznych,

---

³⁸ J. Knibb-Lamouche, *A Culture as a Social Determinant of Health*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK201298/>, Seattle, November 2012 [dostęp: 25.01.2018].

³⁹ T. Ng, *Cultural threats among five focuses of new national security panel*, <http://www.scmp.com/news/china/article/1404926/cultural-threats-among-five-focuses-new-national-security-panel-colonel>, January 14, 2014 [dostęp: 3.02.2018]; por. E. Nemeth, dz. cyt.

⁴⁰ Cyt. za: T. Mentan, *Africa: Facing Human Security Challenges in 21st Century*, 2014, s. 296.

historycznych, kulturowych i politycznych, które są charakterystycznych wyłącznie dla danej nacji. Niemniej jednak, w świetle powyższych definicji można przedstawić pogląd, iż najważniejszymi częściami składowymi bezpieczeństwa kulturowego są: poczucie tożsamości kulturowej (w wymiarze jednostkowym) oraz tożsamości narodowej (w wymiarze państwowym), dostęp do dorobku kulturowego oraz dziedzictwa narodowego, a także ochrona wartości symbolicznych. Kluczowymi elementami budującymi poczucie tożsamości kulturowej i narodowej są niewątpliwie język, religia, tradycje i zwyczaje przekazywane z pokolenia na pokolenie, wspólna historia oraz przynależność etniczna. Na szczególne podkreślenie zasługuje również „wzajemna tolerancja” i szacunek, które są kluczem do zachowania równowagi pomiędzy skrajnym nacjonalizmem, a kosmopolityzmem, czy też wszechobecną globalizacją. Obustronne poszanowanie wartości kulturowych daje przestrzeń do wzajemnego dialogu na płaszczyźnie kulturowej, co stanowi podstawę budowania stabilnego państwa dbającego zarówno o interesy narodowe, jak i będącego otwartym na odmienność kulturową i doświadczenia płynące z innych źródeł.

Zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego

Analizując przytoczone definicje kultury oraz bezpieczeństwa kulturowego, można dojść do konkluzji, iż bezpieczeństwo kulturowe, podobnie jak sama kultura, jest względnie niewymierną płaszczyzną bezpieczeństwa. Dotyczy to przede wszystkim bezpieczeństwa kulturowego w sferze duchowej, symbolicznej, co wynika głównie ze specyfiki samej kultury. W konsekwencji, stosunkowo trudno jest jednoznacznie określić wskaźniki i mierniki bezpieczeństwa kulturowego, zwłaszcza w sferze niematerialnej⁴¹. W niniejszej publikacji bezpieczeństwo kulturowe zostało podzielone na bezpieczeństwo w obszarze kultury materialnej i niematerialnej. Wzorując się na tym podziale, wyodrębniono dwie kategorie zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego: zagrożenia dla bezpieczeństwa w sferze materialnej, fizycznej oraz w sferze symbolicznej, duchowej.

Rozpoczynając rozważania na temat zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego, warto zauważyć, iż zagrożenia w obszarze kultury materialnej wiążą się w dużym stopniu z konfliktami zbrojnymi i wojnami⁴². Za przykład takich zagrożeń można wskazać godne potępienia nieustanne niszczenie zabytków kultury i obiektów religijnych przez islamistów głównie w Syrii i Iraku, a także zamachy terrorystyczne

⁴¹ Por. np. J. Czaja, *Kulturowe czynniki bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008, s. 37; J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 43.

⁴² Por. np. J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 33.

na obiekty kultury, tak jak na przykład na tunezyjskie muzeum Bardo w Tunisie w 2015 roku. Niemniej jednak, pamiętać należy, że zagrożenia związane z kulturą materialną występują również w okresie pokoju.

Do zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego w okresie pokoju należy zaliczyć wandalizm, dewastację oraz niszczenie zabytków kultury i obiektów sakralnych, a także przemyt antyków oraz kradzieże dorobku kulturowego i dziedzictwa narodowego. Niebezpiecznym zjawiskiem jest również nielegalny obrót dobrami kultury i dziełami sztuki, przemyt oraz wywożenie dóbr kultury poza granice państwa. Potencjalne zagrożenie dla bezpieczeństwa kulturowego może stanowić także dynamiczny rozwój technologii, przykładem czego może być korzystanie z technologii skanowania i drukowania przestrzennego, określanego mianem drukowania 3D⁴³. Wątpliwości nie ulega fakt, iż technologia umożliwiająca niemalże identyczne odtworzenie zniszczonych lub zaginionych dzieł sztuki i obiektów dziedzictwa narodowego stanowi szansę dla odbudowy utraconego dorobku kulturowego. Jednocześnie rodzi się jednak pytanie nie tylko o autentyczność nowopowstałych twórców kulturowych, ale także o ich znaczenie historyczne i wartość kulturową względem dziedzictwa narodowego. Co więcej, masowa i niekontrolowana reprodukcja dzieł sztuki, artefaktów i innych dóbr kultury może negatywnie wpłynąć na bezpieczeństwo kulturowe i dodatkowo zachwiać rynkiem ekonomicznym.

Podobny i jednakowo ciekawy temat związany z twórczością artystyczną oraz rynkiem sprzedaży dzieł sztuki, został podjęty w jednym z amerykańskich programów popularnonaukowych. W programie tym przedstawiono historię Andy Warhola, amerykańskiego artysty, którego rozkwit twórczości przypadał na lata sześćdziesiąte dwudziestego wieku. Wraz z rozkwitem kariery, Warhol stał się bardziej dyrektorem artystycznym, aniżeli twórcą, kierującym zespołem, zaangażowanym w masową produkcję jego dzieł. Obrazy te, są do dzisiaj tworzone tą samą techniką, jaką były za życia Warhola i wyceniane są na miliony dolarów. Znawcy sztuki krytycznie odnoszą się do opisanego zjawiska, poddając w wątpliwość autentyczność tychże obrazów i podnosząc kwestie związane z prawami autorskimi⁴⁴. Opisany precedens, nie tylko budzi kontrowersje, ale rodzi także pytania o szeroko pojęte bezpieczeństwo kulturowe.

Poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa kulturowego jest także nieodpowiedzialne ingerowanie w kondycję dóbr kultury jak na przykład niezgodne

---

⁴³ S. Johnson, *Technology & Art. Crime*, <http://culturalsecurity.net/blog.htm>, April 28, 2016 [dostęp: 4.02.2018].

⁴⁴ VICE, *The Business of Making Art*, <https://www.onitube.com/video/44284/vice-s05e12-women-behind-bars-the-business-of-making-art>, Season 5, Episode 12, 2017 [dostęp: 29.01.2018].

z prawem rewitalizacji, rekonstrukcji lub remonty zabytków kulturowych. Brak prawidłowej opieki nad zabytkami oraz nieprzemyślane i chaotyczne planowanie przestrzenno-architektoniczne może również stanowić zagrożenie dla dziedzictwa narodowego. Ważnym elementem jest zatem wyznaczenie ram prawnych, tak jak na przykład ma to miejsce w Wiedniu⁴⁵, gdzie nowe budynki powstają jedynie w wyznaczonych dystryktach, a prawidłowy dobór stylu architektonicznego stanowi priorytet przy planowaniu nowych rozwiązań architektonicznych.

Kolejnym narastającym problemem i zagrożeniem dla materialnego bezpieczeństwa kulturowego jest masowa turystyka. Masowe wyprawy w miejsca historyczne i kulturowe skutkują nadmierną eksploatacją, a w konsekwencji wyniszczaniem zabytków kulturowych. Obrazem idealnie ilustrującym wspomniane zjawisko, jest systematycznie „znikający Wielki Mur Chiński”. Do problemu tego przyczynia się nie tylko naturalna erozja, ale także znaczne natężenie ruchu turystycznego i nieprzemyślane zachowania odwiedzających, takie jak na przykład pamiątkowe i symboliczne przywłaszczanie kamieni oraz cegieł, z których zbudowany jest Wielki Mur. Według najnowszych danych, temu jednemu obiektowi widocznemu z kosmosu, ubyło około 30% konstrukcji⁴⁶. Podobna sytuacja ma miejsce w przypadku peruwiańskiego Machu Picchu, gdzie ta delikatna przedkolumbijska konstrukcja została naruszona przez nadmierną liczbę odwiedzających⁴⁷. Przykłady tej nieumyślnej destrukcji zabytków można by mnożyć, a z roku na rok takich „zanikających” cudów kultury będzie bez wątpienia przybywać. Nieprzemyślane zachowania i ignoranckie postawy w konsekwencji prowadzą do wzrostu kulturowych zagrożeń w okresie pokoju.

W drugiej grupie zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego znajdują się bez wątpienia zagrożenia związane z procesami społecznymi zachodzącymi zarówno wewnątrz państwa, jak i na arenie międzynarodowej. Trafnym przykładem może być wszechobecna globalizacja i uniwersalizacja kultury. Dzięki rozwojowi technologii, a także zacieśniającej się integracji i współpracy międzypaństwowej, następuje swobodny przepływ kultury oraz „wędrówka” trendów, poglądów i ideologii. W konsekwencji, niejednokrotnie dochodzi do zacierania się granic pomiędzy tym, co narodowe, a tym, co napływowe. Skutkować to może z jednej strony kryzysem

---

⁴⁵ *High-Rise Buildings in Vienna*, <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/studien/pdf/b007383c.pdf> [dostęp: 27.01.2018].

⁴⁶ <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/29/china-great-wall-third-disappeared> [dostęp: 4.02.2018].

⁴⁷ J. Mink, *Top 5 Endangered Heritage Sites – Tourism*, <http://www.cyark.org/news/top-5-endangered-heritage-sites-tourism> [dostęp: 4.02.2018].

tożsamości narodowej, a z drugiej wyłanianiem się skrajnych postaw społecznych dążących do zwiększenia niezależności całych regionów⁴⁸.

Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na procesy wynarodowienia się na rzecz tożsamości separatystycznych, irredentystycznych czy kosmopolitycznych, a także na zjawisko wynarodowienia polegające na niszczeniu poczucia przynależności narodowej danej jednostki lub grupy społecznej⁴⁹. Nasilające się w Europie i na świecie tendencje separatystyczne oraz dążenia niepodległościowe poszczególnych narodów i grup społeczno-etnicznych, stanowią poważne wyzwanie i zagrożenie dla bezpieczeństwa kulturowego, a także dla istniejącego porządku i ładu narodowego oraz światowego. Niemniejsze wyzwanie stanowi zjawisko wynarodowienia się na rzecz tożsamości kosmopolitycznych. Zagadnieniom związanym z kosmopolityzmem, wiele uwagi poświęca w swoich publikacjach niemiecki socjolog Ulrich Beck, który obrazuje zjawisko kosmopolityzmu jako „skutek uboczny” polityki prowadzonej przez kraje europejskie oraz zmian społecznych zachodzących w europejskim społeczeństwie⁵⁰. Beck zauważa, że do współczesnych społeczeństw europejskich wkrada się wewnętrzna globalizacja, a „pojęcia narodowej autonomii, homogeniczności oraz integracji zostały zniesione przez narodową różnorodność w przestrzeni doświadczeń zindywidualizowanych europejskich światów życia codziennego: coraz więcej indywidualuów gospodaruje międzynarodowo, pracuje międzynarodowo, kocha międzynarodowo, żeni się międzynarodowo, żyje podróżuje, konsumuje, gotuje międzynarodowo; dzieci stają się międzynarodowe, to znaczy wielojęzyczne i wychowane w zgeneralizowanym Nigdzie Internetu i telewizji”⁵¹. W myśl opisywanej przez Becka zasady „Europa zarówno, jak też”, poszczególne narody zostają zastąpione jednym, wielkim wytworem, w postaci narodu europejskiego, który wypiera ideę wielonarodowej „Nie-Europy”⁵².

Poważnym zagrożeniem dla bezpieczeństwa kulturowego jest bez wątpienia zjawisko wynarodowienia, rozumiane jako niszczenie zarówno w jednostce jak i całej grupie społecznej poczucia przynależności narodowej. Zagrożenia te dotyczą

---

⁴⁸ Por. np. J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 27–33; A. Włodkowska, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 8–14.

⁴⁹ Słownik języka polskiego PWN podaje dwie definicje „wynarodowienia”. Pierwsza pochodzi od czasownika „wynarodowić” i oznacza zniszczenie w kimś poczucia swojej przynależności narodowej, oraz druga pochodząca od czasownika „wynarodowić się”, która oznacza zatracenie poczucia swojej przynależności narodowej.

⁵⁰ U. Beck, E. Grande, *Europa kosmopolityczna*, przeł. A. Ochocki, Wydawnictwo Naukowe SCHOLAR, Warszawa 2009, s. 77.

⁵¹ Tamże.

⁵² U. Beck, E. Grande, dz. cyt., s. 75.

nie tylko okresu wojny, ale również czasu pokoju. Za przykład takich działań można uznać sytuację polskiej mniejszości narodowej na Litwie, gdzie prawa mniejszości narodowych nie spełniają europejskich i międzynarodowych standardów traktowania. Poszanowanie języka litewskiego przysłania realizację praw językowych mniejszości narodowych, co przyczynia się do systematycznego wykluczania mniejszości narodowych z życia publicznego, wpływając tym samym negatywnie na poczucie własnej tożsamości narodowej⁵³.

Znaczące obawy budzi potęgujące się zjawisko migracji ludności, którego przyczyny można upatrywać zarówno we względach ekonomicznych, jak i politycznych, religijnych, etnicznych, a także militarnych. Głębokie przemiany społeczne, gwałtowne transformacje zachodzące w poszczególnych regionach, a także niestabilna sytuacja ekonomiczna czy militarna w wielu miejscach na świecie, zmusza miliony ludzi do masowych migracji. Przemieszczające się grupy ludności docierają do różnych kulturowo zakątków świata, a wraz z nimi, dociera również ich kultura. Równocześnie narasta problem asymilacji nowo przybyłej ludności. Nieobcym staje się zjawisko zderzenia różnych kultur, a ludność zarówno napływowa jak i miejscowa staje przed wyzwaniem dostosowania się do życia w nowym społeczeństwie, gdzie obowiązują nowe normy i wzorce zachowań. Niekiedy, zamiast integracji społeczno-kulturowej dochodzi do zjawiska odwrotnego, polegającego na ustaniu kontaktów i zerwaniu więzi społecznych, prowadzących do zaniku współżycia społecznego⁵⁴. Społeczeństwa pogrążone w anomii stają się bardziej skłonne do podjęcia ryzyka wyboru niepewnych wartości⁵⁵, co w konsekwencji może skutkować wzrostem liczby zachowań o charakterze dewiacyjnym.

Napływ emigrantów powoduje mieszanie się społeczeństw niekiedy diametralnie różniących się od siebie pod względem etnicznym, kulturowym, językowym i religijnym. Poczucie tożsamości narodowej, kultura oraz religia są głęboko zakorzenione w świadomości ludzkiej i dlatego też stają się one punktami zapalnymi w pojawiających się konfliktach. Zauważa to w swojej publikacji Samuel P. Huntington, który podkreśla, iż „liczą się flagi świata, podobnie jak symbole tożsamości kulturowej, w tym krzyże, półksiężycy, a nawet nakrycia głowy, ponieważ liczy się kultura, a identyfikacja kulturowa jest tym, co najbardziej znaczące dla większości ludzi”⁵⁶. Według Huntingtona, „ludzie odkrywają nowe, ale jednocześnie stare toż-

⁵³ <http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci> [dostęp: 1.11.2017].

⁵⁴ *Nowa Encyklopedia powszechna PWN*, t. 3, red. B. Petrozolin-Skowrońska, PWN, Warszawa 1998, s. 67.

⁵⁵ B. Celmer, *Dewiacja i anomia w ujęciu systemowym*, „Kultura i Społeczeństwo” 2013, nr 2, s. 14.

⁵⁶ S. Huntington, dz. cyt., s. 20.

samości i maszerują pod nowymi, ale często starymi sztandarami doprowadzając do wojen z nowymi, ale równocześnie starymi wrogami”⁵⁷. W momencie zderzenia dwóch kultur, przedstawiciele różnych kultur często doświadczają tak zwanego „szoku kulturowego”. W najprostszym ujęciu, szok kulturowy jest reakcją na zmianę otoczenia, którego doświadczyć mogą osoby, które przez dłuższy czas mają styczność z obcą kulturą. Kalervo Oberg, prominentny antropolog kultury, definiuje szok kulturowy jako „niepokój wynikający z utraty tożsamyh znaków i symboli interakcji społecznych”⁵⁸. Oberg, wymienia cztery fazy szoku kulturowego. Pierwszą z nich jest „miesiąc miodowy”, w którym następuje fascynacja nową kulturą. Kolejnym etapem jest „szok kulturowy”, w którym dana jednostka społeczna zaczyna odczuwać różnice kulturowe i związane z tym emocje. W konsekwencji, na tym etapie mogą pojawić się wrogie zachowania w stosunku do państwa przyjmującego. Pogłębianie negatywnego nastawienia może skutkować poczuciem alienacji, co w rezultacie może doprowadzić do niebezpiecznych zachowań względem przedstawicieli obcej kultury. Po szoku kulturowym następuje faza „rekuperacji”, ożywienia, która wiąże się przyzwyczajaniem się do nowego otoczenia i obcej kultury. Finalną fazą jest „dopasowanie”, adaptacja, w której to dana jednostka społeczna może rozpocząć efektywne i samodzielne funkcjonowanie oraz uczestnictwo w sferze kulturowo-społecznej⁵⁹. Zjawisko szoku kulturowego jest nieodłącznie związane z procesem adaptacji kulturowej. Mając jednak na uwadze fazy procesu adaptacyjnego, należy zadbać o to, aby migranci otrzymywali stosowne wsparcie ze strony państwa przyjmującego. Brak zainteresowania władz i reprezentantów państwa przyjmującego losem migrantów, stwarza bowiem ryzyko wystąpienia poważnych zagrożeń dla bezpieczeństwa kulturowego, wśród których można wymienić zachowania demoralizujące i dewiacyjne, akty wandalizmu, a w skrajnych przypadkach nawet akty terroru.

Bezprecedensowymi zagrożeniami dla bezpieczeństwa kulturowego są ataki terrorystyczne wymierzone zarówno w dobra kultury materialnej, jak i w symbole narodowe. Godnym potępienia jest nieustanne niszczenie zabytków kultury przez islamistów, a także zamachy terrorystyczne na obiekty kultury, tak jak na przykład na wspomniane wcześniej tunezyjskie muzeum Bardo w Tunisie. Wydaje się także,

---

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ K. Oberg, *Cultural shock: Adjustment to new cultural environments*, 1954 (w sierpniu 1954 roku, K. Oberg wygłosił mowę w Żeńskim Klubie w Rio de Janeiro, podczas której omówił jakie emocje mogą towarzyszyć podczas pierwszych doświadczeń i interakcji międzykulturowych. Podczas swego wystąpienia, Oberg wskazał także cztery fazy szoku kulturowego. Przedruk tego wystąpienia został następnie opublikowany przez wydawnictwo Bobbs-Merrill i ukazał się w czasopiśmie „Practical Anthropology” nr 7 w 1960 roku, s. 177–182).

⁵⁹ K. Oberg, dz. cyt.

iż coraz częściej celami ataków terrorystycznych stają się symbole narodowe, jak to miało miejsce w Nicei, podczas obchodów narodowego święta Dnia Bastylli, gdy zgromadzeni tam ludzie „świętowali wolność, równość i braterstwo”⁶⁰. Zamach ten miał wymiar symboliczny i wymierzony został w wartości rewolucji francuskiej⁶¹, będące częścią historii i kultury Francji.

Powyższy wykaz rodzajów i źródeł zagrożeń bezpieczeństwa kulturowego nie jest wykazem ostatecznym, ani bynajmniej zamkniętym. Wraz z dynamicznymi zmianami zachodzącymi w ówczesnym świecie lista zagrożeń w obszarze bezpieczeństwa kulturowego niewątpliwie będzie ewaluować a wybrane zagrożenia będą nabierały nowego, szerszego znaczenia. Równocześnie, powinno rodzić się pytanie jak można wpłynąć na źródła zagrożeń celem zminimalizowania ich skutków? Fundamentalną kwestią wydaje się poszukiwanie odpowiedzi nie tylko o przyczyny konfliktów na tle kulturowym, ale także o możliwości zredukowania potencjalnie konfliktogennych czynników.

Bezpieczeństwo kulturowe w prawodawstwie polskim

Na chwilę obecną nie istnieje w naszym kraju żadna struktura, którą można by nazwać systemem bezpieczeństwa kulturowego Rzeczypospolitej Polskiej. W naszym prawodawstwie brakuje konkretnych odniesień do bezpieczeństwa kulturowego, a sam termin „bezpieczeństwo kulturowe” nie przeniknął jak dotąd do aktów prawnych, doktryn, instytucji związanych z bezpieczeństwem narodowym oraz instytucji kulturowych⁶². Niemniej jednak, nie brakuje aktów prawnych nawiązujących do kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Przykładowo w naszych aktach prawnych zwraca się uwagę na dziedzictwo narodowe oraz dobra kultury⁶³. W myśl artykułu szóstego ustawy zasadniczej, zapisano, iż „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”⁶⁴. Co więcej, w artykule szóstym, ustęp drugi, stwierdzono, że „Rzeczpospolita Polska udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”⁶⁵. Ponadto, artykuł sześć-

---

⁶⁰ <http://www.dw.com/pl> [dostęp: 15.07.2017].

⁶¹ Tamże.

⁶² J. Czaja, *Bezpieczeństwo kulturowe...*, s. 54.

⁶³ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, dz. cyt., art. 5.

⁶⁴ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, dz. cyt., art. 6.1.

⁶⁵ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, dz. cyt., art. 6.2.

dziesiąty ósmy Konstytucji traktuje o rozwoju kultury fizycznej⁶⁶. W polskim prawie pojawia się również szereg ustaw stanowiących prawne podstawy działań w obszarze kultury, takich jak: Ustawa o ochronie dóbr kultury i o muzeach⁶⁷, Ustawa o języku polskim⁶⁸, Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami⁶⁹, Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym⁷⁰. Do innych ważnych aktów prawnych o ochronie dóbr kultury należą rozporządzenia oraz uchwały. W następnej kolejności należy wskazać Strategię Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r., w której również pojawiają się odwołania do dziedzictwa narodowego i kultury narodowej⁷¹. Z kolei, do instrumentarium prawa międzynarodowego należą dokumenty UNESCO w tym: Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego⁷², Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu dóbr kultury⁷³, Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego⁷⁴, Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego⁷⁵ oraz Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego⁷⁶. Wymienione wyżej dokumenty nie

---

⁶⁶ *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej*, dz. cyt., art. 68.

⁶⁷ Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. *o ochronie dóbr kultury i o muzeach* (Dz.U. z 1962 r. Nr 10, poz. 48 z późn. zm.).

⁶⁸ Ustawa z dnia 7 października 1999 r. *o języku polskim* (Dz.U. z 1999 r. Nr 90, poz. 999 z późn. zm.).

⁶⁹ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. *o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).

⁷⁰ Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. *o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (Dz.U. z 2005 r. Nr 17, poz. 141 z późn. zm.).

⁷¹ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 5 listopada 2014 r.*

⁷² *Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z dnia 14 maja 1954 r.* (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212 z późn. zm.).

⁷³ *Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu dóbr kultury z dnia 17 listopada 1970 r.* (Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106).

⁷⁴ *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z dnia 16 listopada 1972 r.* (Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190).

⁷⁵ *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z dnia 17 października 2003 r.* (Dz.U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018).

⁷⁶ *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z dnia 21 października 2005 r.* (Dz.U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585).

tworzą pełnego katalogu aktów prawnych, a akcentują jedynie istnienie pewnych dokumentów mających na celu podniesienie bezpieczeństwa w sferze kulturowej.

W świetle powyższych dokumentów stanowiących naczelną ramy prawne narodowego i międzynarodowego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, można zauważyć jednak, iż w znacznym stopniu brakuje dokumentów związanych z szeroko pojętą edukacją kulturową. Ministerstwo Edukacji Narodowej przewiduje w podstawach programowych szkół średnich ogólnokształcących przedmioty typu wiedza o kulturze, historia sztuki, a nawet język łaciński i kultura antyczna⁷⁷. Znaczenie i ważność tych przedmiotów nie podlegają dyskusji. Niemniej jednak, warto zwrócić uwagę, iż w dobie współczesnych zmian społecznych priorytetowym celem powinna stać się edukacja kulturowa mająca na celu stworzenie warunków do pogłębienia świadomości kulturowej i zrozumienia różnic kulturowych. Umiejętność interpretowania i rozumienia różnic kulturowych występujących między poszczególnymi podmiotami w przestrzeni społeczno-kulturowej państwa, jest warunkiem niezbędnym do świadomego uczestnictwa w kulturze i budowania relacji pomiędzy poszczególnymi podmiotami przestrzeni kulturowej. Biorąc pod uwagę specyfikę i właściwości bezpieczeństwa kulturowego, należy podkreślić, iż nauczanie kultury powinno przyjąć formę edukacji w obszarze kultury, a nie formę „ukulturalnienia” jednostek i grup⁷⁸. Brak wiedzy w danym obszarze jest jedną z przyczyn narastania nieporozumień i konfliktów, co niejednokrotnie skutkuje zachwianiem stabilności bezpieczeństwa państwa, w tym przypadku bezpieczeństwa kulturowego. Co więcej, nieporozumienia te i konflikty mogą urosnąć do rangi zagrożeń, co stanowi już poważne wyzwanie dla bezpieczeństwa kulturowego całego państwa.

Jak ważną rolę pełni edukacja w procesie budowania bezpieczeństwa kulturowego, podkreśliła na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa ONZ Dyktorka Generalna UNESCO, Irina Bokova. Bokova, zaznaczyła, iż „budowanie pokoju wymaga także kultury, wymaga edukacji, zapobiegania i przekazywania dziedzictwa”⁷⁹.

Edukacja w obszarze kultury stanowi podstawę i kluczowe ogniwo w procesie budowania wspólnego bezpieczeństwa kulturowego. Świadomość kulturowa prowadzi bez wątpienia do międzykulturowego dialogu, opartego na zasadach wzajemnego szacunku, tolerancji i zrozumienia dla tego, co inne. Idealnie obrazuje to model bezpieczeństwa kulturowego, zaproponowany przez Juli Coffin,

---

⁷⁷ Ministerstwo Edukacji Narodowe, <https://men.gov.pl/pl/zycie-szkoly/ksztalcenie-ogolne/ramowe-plany-nauczania> [dostęp: 12.12.2017].

⁷⁸ M. Kosińska, *Edukacja kulturowa*, [w:] *Edukacja kulturowa. Podręcznik*, red. R. Koschany, A. Skórzyńska, Centrum Kultury ZAMEK, Poznań 2014, s. 175.

⁷⁹ <https://en.unesco.org/news/security-council-adopts-historic-resolution-protection-heritage> [dostęp: 5.02.2018].

prominentną, aborygeńską badaczkę bezpieczeństwa kulturowego, edukacji oraz ich wzajemnych korelacji. Coffin, w swoim modelu bezpieczeństwa kulturowego, wymienia świadomość kulturową jako fundament, bez którego bezpieczeństwo kulturowe, a nawet samo dążenie do osiągnięcia bezpieczeństwa kulturowego, nie może zostać zrealizowane⁸⁰.

Rodzi się zatem pytanie, jak taką świadomość kulturową rozwijać i jak budować podstawy do wspólnego dialogu interkulturowego? W przestrzeni bezpieczeństwa państwa niezbędne jest ponad wszelką wątpliwość, ustanowienie stosownych aktów prawnych i zapewnienie miejsca bezpieczeństwu kulturowemu w ustawodawstwie danego państwa. Priorytetowa wydaje się również polityka i dyplomacja kulturowa danego państwa. W wymiarze lokalnym, jednostkowym, warto zwrócić uwagę na zagadnienia związane z edukacją kulturową. Państwo jako najwyższa instytucja społeczna ma za zadanie pełnić funkcję edukacyjną także w kwestii zapewniania bezpieczeństwa kulturowego. W świetle współczesnych uwarunkowań społeczno-ekonomicznych oraz w czasach, w których możliwe są swobodne migracje i przemieszczanie się ludności pomiędzy państwami, fundamentalnego znaczenia nabiera edukacja kulturowa. Zauważa to między innymi Komisja Europejska, która w swoim raporcie z 2001 roku⁸¹, przyjętym przez Radę ds. Edukacji, uznaje otwarcie systemów edukacji na środowisko i świat jako jeden z głównych celów strategicznych. Mimo, iż dokument po kilkunastu latach od przyjęcia, utracił częściowo na znaczeniu, to główny cel nadal pozostaje trafnie sformułowany. Raport ten był pierwszym oficjalnym dokumentem, w którym zawarte zostały ramy europejskiej polityki w obszarze Unii Europejskiej. Zgodnie z dokumentem, „edukacja powinna być otwarta na różnorodność językową i kulturową, zapewniać równość szans oraz uwzględniać potrzeby edukacyjne cudzoziemców”⁸². Osiągnięcie tak zamierzonych celów może być możliwe nie tylko poprzez prawno-organizacyjne przygotowanie systemu edukacji danego państwa, ale także poprzez aktywne kreowanie świadomości kulturowej wśród społeczeństwa przyjmującego, z uwzględnieniem różnorodności językowej, kulturowej oraz religijnej. Warto również podkreślić znaczenie kompetencji międzykulturowych i uwypuklić ich rolę w budowaniu świadomości kulturowej. Najogólniej ujmując, kompetencje kulturowe to zespół cech, umiejęt-

---

⁸⁰ J. Coffin, *Embedding Cultural Security in Bullying Prevention Research*, „Journal of Community Engaged Research and Learning Partnerships”, wyd. 1, Nr 1, 2008.

⁸¹ U. Majcher-Legawiec, *Kompetencje zawodowe nauczyciela w perspektywie różnorodności językowej i kulturowej w polskiej szkole*, <http://jows.pl/artykuly/kompetencje-zawodowe-nauczyciela-w-perspektywie-roznorodnosci-jezykowej-i-kulturowej-w-pols> [dostęp: 30.01.2018].

⁸² Tamże.

ności, wartości i zasad, który umożliwia uczestnictwo w kulturze. Innymi słowy, jest to zdolność do rozpoznawania innych kultur i interakcji z ich przedstawicielami z poszanowaniem różnic kulturowych, takich jak wygląd, zachowanie, język, religia czy przekonania⁸³. Zbiór wspomnianych cech stwarza odpowiednie narzędzie do kształtowania świadomości kulturowej, co w konsekwencji przyczynia się do budowania bezpieczeństwa kulturowego.

Reasumując, miejsce bezpieczeństwa kulturowego w przestrzeni państwa warunkują różne aspekty poczynając od czynników społecznych, przez uwarunkowania historyczne, sytuację ekonomiczną, a skończywszy na systemie politycznym i prawnym państwa, a także pozycji międzynarodowej. W naszym kraju wiele uwagi poświęca się zagadnieniom związanym z ochroną dziedzictwa narodowego i kształtowaniu tożsamości narodowej⁸⁴. Przykładowo, Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej traktuje o ochronie i umacnianiu tożsamości narodowej i wymienia system ochrony dziedzictwa narodowego, jako jeden z zasadniczych podsystemów społecznych⁸⁵. W Strategii tej, brakuje jednak konkretnych odniesień do samego bezpieczeństwa kulturowego. Dodatkowo, działania społeczne w sferze ochrony i umacniania tożsamości narodowej mają być ukierunkowane na „zapewnianie powszechnego i równego dostępu do kultury, aktywizację kapitału społecznego, [...] wzmacnianie postaw patriotycznych oraz kształtowanie aktywnego i świadomego obywatelstwa”⁸⁶. Zadania te mają być realizowane poprzez ochronę samego dziedzictwa narodowego i jego cyfryzację, zapewnienie otwartego dostępu do zasobów dziedzictwa narodowego, rozwój edukacji obywatelskiej i kulturalnej w kształceniu ogólnym, oraz wsparcie potencjału stowarzyszeń i organizacji pozarządowych zajmujących się wspomnianą tematyką⁸⁷.

W wymienionym wyżej wachlarzu zadań, nie wspomina się natomiast o edukacji kulturowej, która jak opisana wcześniej, wydaje się kluczowa w procesie kształtowania świadomości kulturowej i budowania bezpieczeństwa kulturowego, bowiem stanowi ona pierwsze ogniwo w łańcuchu zapewniającym bezpieczeństwo państwa. Wydaje się, iż istotnym komponentem strategicznym państwa powinien być właśnie rozwój edukacji i wzrost intelektualny społeczeństwa w zakresie bezpieczeństwa kulturowego, poprzez na przykład poprawienie programów edukacyjnych i wzbogacenie ich o treści nauczania kultury z uwzględnieniem różnic kulturowych i ich

---

⁸³ *Understanding Cultural Competency*, <https://www.humanservicesedu.org/cultural-competency.html> [dostęp: 31.01.2018].

⁸⁴ Por. np.: *Konstytucja RP...*, s. 2.

⁸⁵ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej...*, s. 38–39, 52.

⁸⁶ Tamże.

⁸⁷ Tamże.

znaczenia w relacji autochton – obywatel innego kraju. Przez świadome kształcenie społeczeństwa już od najmłodszych lat w obszarze szeroko pojmowanej kultury stwarza się jednostkom i grupom społecznym możliwość intelektualnego, świadomego i aktywnego uczestnictwa w kulturze, zapewniając im tym samym możliwość tworzenia bezpiecznego kulturowo państwa.

Zakończenie

Konkludując, należy podkreślić, iż bezpieczeństwo kulturowe oraz sama kultura są płaszczyznami trudnymi do jednoznacznego zdefiniowania. Niewątpliwie jednak, bezpieczeństwo kulturowe nie tylko ewaluuje w swojej definicji, ale jest też zagadnieniem nabierającym kluczowego znaczenia. Tematyka bezpieczeństwa kulturowego powinna inspirować do prowadzenia dialogu w tym zakresie zarówno na szczeblu państwowym jak i na arenie międzynarodowej, co w następnej kolejności powinno prowadzić do inicjonowania zmian społeczno-systemowych.

W świecie dynamicznych zmian społecznych, demograficznych, geopolitycznych i kulturowych, fundamentalne wydaje się poszukiwanie odpowiedzi na pytania dotyczące kultury, kształtowania się tożsamości kulturowej, edukacji kulturowej oraz ich wpływu na bezpieczeństwo kulturowe. Wydaje się, iż największym wyzwaniem dla bezpieczeństwa kulturowego jest znalezienie równowagi pomiędzy kształtowaniem własnej tożsamości narodowej i podtrzymywaniem narodowych wartości kulturowych, a byciem jednocześnie otwartym na poznanie kultur obcych. Idealnie problem ten zilustrował Mahatma Gandhi, który swoimi słowami wypowiedział: „nie chcę, by mój dom, był otoczony murem ze wszystkich stron, a okna, żeby były pozamykane. Chcę, aby kultury wszystkich krajów napływały do mojego domu bez obaw. Odmawiam jednak, aby któraś z nich powaliła mnie z nóg”⁸⁸.

Bibliografia

1. Beck U., Grande E., *Europa kosmopolityczna*, przełożył A. Ochocki, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009.
2. Bainbridge A., Clifford A., Jongen C., McCalma J., *Cultural Competence in Health: a review of the evidence*, Springer Briefs in Public Health, 2017.
3. Celmer B., *Dewiacja i anomia w ujęciu systemowym*, „Kultura i Społeczeństwo” 2013, nr 2.

---

⁸⁸ <https://www.forbes.com/quotes/6245/> [dostęp: 5.02.2018].

4. Coffin J., *Embedding Cultural Security in Bullying Prevention Research*, „Journal of Community Engaged Research and Learning Partnerships”, 2008.
5. Czaja J., *Bezpieczeństwo kulturowe Rzeczypospolitej Polskiej*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2004.
6. Czaja J., *Bezpieczeństwo kulturowe. Aspekty pojęciowe*, „Państwo i Społeczeństwo” 2004, nr 3.
7. Czaja J., *Kulturowe czynniki bezpieczeństwa*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2008.
8. Czaja J., *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa. Aspekty teoretyczne i praktyczne*, Oficyna Wydawnicza AFM, Kraków 2013.
9. Dawidczyk A., *Nowe Wyzwania, zagrożenia i szanse dla bezpieczeństwa Polski u progu XXI wieku*, AON, Warszawa 2001.
10. El Ghamari M., *Między kulturą a religią. Operacje Wojskowe w Iraku i Afganistanie*, Oficyna wydawnicza MJK, 2015.
11. *Encyklopedia powszechna*, PWN, Warszawa 1974.
12. Herder J.G., *Przedmowa do Myśli o filozofii dziejów*, przełożył J. Galecki, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1962.
13. Huntington S., *The Clash of Civilizations?*, „Foreign Affairs” 1993, nr 3.
14. Huntington S., *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*, przeł. Hanna Janowska, Warszawskie Wydawnictwo Literackie MUZA SA, Warszawa 2008.
15. Jemioło T., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji i procesów społecznych*, [w:] *Kultura narodowa w kształtowaniu świadomości obronnej społeczeństwa i bezpieczeństwa państwa*, „Zeszyt Problematy TWO” Warszawa 2001.
16. Kitler W., *Bezpieczeństwo Narodowe RP. Podstawowe kategorie. Uwarunkowania. System*, AON, Warszawa 2011.
17. Kłosowska A., *Kultura Masowa*, PWN, Warszawa 2005.
18. Kosińska M., *Edukacja kulturowa*, [w:] *Edukacja kulturowa. Podręcznik*, red. R. Koschany, A. Skórzyńska, Centrum Kultury ZAMEK, Poznań 2014.
19. Kośmider T., *Kulturowy wymiar bezpieczeństwa państwa polskiego – wyzwania i zagrożenia*, „Rozprawy Społeczne” 2014, Tom VIII, nr 1.
20. Mentan T., *Africa: Facing Human Security Challenges in 21st Century*, 2014.
21. Michałowska G., *Bezpieczeństwo kulturowe w warunkach globalizacji*, [w:] *Bezpieczeństwo narodowe i międzynarodowe u schyłku XX wieku*, red. D.B. Bobrow, E. Haliżak, R. Zięba, Scholar, Warszawa 1997.
22. *Nowa Encyklopedia Powszechna PWN*, t. 3, red. B. Petrozolin-Skowrońska, PWN, Warszawa 1998.
23. Oberg K., *Cultural Shock: Adjustment to new cultural environment*, 1954.
24. Rosa R., *Bezpieczeństwo i edukacja dla bezpieczeństwa w zmieniającej się przestrzeni społecznej i kulturowej*, Wydawnictwo UPH w Siedlcach, Siedlce 2012.
25. *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wyd. 6, AON, Warszawa 2008.
26. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 5 listopada 2014 r.*

27. Tylor E.B., *Cywilizacja pierwotna, Badania rozwoju mitologii, filozofii, wiary, mowy, sztuki i zwyczajów*, t. 1, przeł. Z.A. Kowerska, PWN, Warszawa 1996.
28. Walczak J., *Legal status of national minorities in the Republic of Poland against the backdrop of cultural security*, „Political Sciences” 2015, wyd. 18, nr 2.
29. Włodkowska A., *Bezpieczeństwo kulturowe*, [w:] *Bezpieczeństwo państwa*, red. K.A. Wojtaszczyk, A. Materska-Sosnowska, Oficyna Wydawnicza ASPRA JR, Warszawa 2009.
30. Żarkowski P., Topolewski S., *Współczesne bezpieczeństwo kulturowe*, Wydawnictwo UPH w Siedlcach, Siedlce 2014.

Akty prawne

1. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483).
2. *Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobieganiu nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu dóbr kultury* z dnia 17 listopada 1970 r. (Dz.U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106).
3. *Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego* z dnia 14 maja 1954 r. (Dz.U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212 z późn. zm.).
4. *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego* z dnia 17 października 2003 r. (Dz.U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018).
5. *Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego* z dnia 21 października 2005 r. (Dz.U. z 2007 r. Nr 215, poz. 1585).
6. *Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego* z dnia 16 listopada 1972 r. (Dz.U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190).
7. *Ustawa z dnia 15 lutego 1962 r. o ochronie dóbr kultury i o muzeach* (Dz.U. z 1962 r. Nr 10, poz. 48 z późn. zm.).
8. *Ustawa z dnia 7 października 1999 r. o języku polskim* (Dz.U. z 1999 r. Nr 90, poz. 999 z późn. zm.).
9. *Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* (Dz.U. z 2003 r. Nr 162, poz. 1568 z późn. zm.).
10. *Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* (Dz.U. z 2005 r. Nr 17, poz. 141 z późn. zm.).

Strony internetowe

1. *Amerykańska Deklaracja Niepodległości*, <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript> [dostęp: 29.01.2018].
2. Deutsche Welle Polska, <http://www.dw.com/pl> [dostęp: 15.07.2017].
3. Forbes Quotes, <https://www.forbes.com/quotes/6245/> [dostęp: 5.02.2018].
4. *High-Rise Buildings in Vienna*, <https://www.wien.gv.at/stadtentwicklung/studien/pdf/b007383c.pdf> [dostęp: 27.01.2018].
5. Johnson S., *Technology & Crime*, <http://culturalsecurity.net/blog.htm> [dostęp: 4.02.2018].

6. Knibb-Lamouche J., *A Culture as a Social Dominant of Health*, <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK201298/> [dostęp: 25.01.2018].
7. *Konstytucja Stanów Zjednoczonych Ameryki*, <https://www.archives.gov/founding-docs/constitution-transcript> [dostęp: 1.29.2018].
8. Ministerstwo Edukacji Narodowej, <https://men.gov.pl/pl/zycie-szkoly/ksztalcenie-ogolne/ramowe-plany-nauczania> [dostęp: 12.12.2017].
9. Ministerstwo Spraw Zagranicznych, <http://www.msz.gov.pl/pl/aktualnosci> [dostęp: 1.11.2017].
10. Mink J., *Top 5 Endangered Heritage Sites – Tourism*, <http://www.cyark.org/news/top-5-endangered-heritage-sites-tourism> [dostęp: 4.02.2018].
11. Majcher-Legawiec U., *Kompetencje zawodowe nauczyciela w perspektywie różnorodności językowej i kulturowej w polskiej szkole*, <http://jows.pl/artykuly/kompetencje-zawodowe-nauczyciela-w-perspektywie-roznorodnosci-jezykowej-i-kulturowej-w-pols> [dostęp: 30.01.2018].
12. Ng T., *Cultural threats among five focuses of new national security panel*, <http://www.scmp.com/news/china/article/1404926/cultural-threats-among-five-focuses-new-national-security-panel-colonel> [dostęp: 3.02.2018].
13. Nemeth E., *What is “Cultural Security?”*, <http://culturalsecurity.blogspot.com/2013/04/what-is-cultural-security>, April 13, 2013 [dostęp: 2.02.2018].
14. The Guardian, <https://www.theguardian.com/world/2015/jun/29/china-great-wall-third-disappeared> [dostęp: 4.02.2018].
15. *Słownik języka polskiego PWN*, <http://sjp.pwn.pl/slowniki/wynarodowienie> [dostęp: 1.07.2017].
16. *Understanding Cultural Competency*, <https://www.humanservicesedu.org/cultural-competency.html> [dostęp: 31.01.2018].
17. UNESCO, <https://en.unesco.org/news/security-council-adopts-historic-resolution-protection-heritage> [dostęp: 5.02.2018].
18. VICE, *The Business of Making Art*, <https://www.onitube.com/video/44284/vice-s05e12-women-behind-bars-the-business-of-making-art> [dostęp: 29.01.2018].

SELECTED ISSUES ON CULTURAL SECURITY

Keywords: *cultural security, culture, threats to cultural security, cultural education*

SUMMARY

This article’s focus is on the issues related to the widely defined term “cultural security”. The purpose of this article is to emphasize the importance and need for further discussion in the area of cultural security, as well as highlight aspects concerning the cultural education of a society.

This article begins with an attempt to define the term “culture” by introducing its various definitions, followed by an attempt to explain the term “cultural security”. The next chapter details the most significant components of cultural security and demonstrates these components in the light of current threats to cultural security. Furthermore, the article presents chosen law regulations and emphasizes educational issues in the context of existing cultural threats. Finally, at the end of the article’s exploration and analysis of the available and relevant literature, it is possible to formulate conclusions about the chosen subject.